

Jegyzetek

A Petőfi Kör ún. sajtóvitájának jegyzőkönyvét Szikossy Ferenc volt parlamenti gyorsíró, 1956-ban az ELTE gyorsírója készítette. A vita másnapján Hollós Ervin, akkor a DISZ Központi Vezetőségének titkára, a DISZ KV székházába rendelte Szikossyt és a stenogram azonnali áttételére szólította fel. Miután a gépirat elkészült, Hollós Ervin a gyorsíró jegyzeteit, magát a stenogramot és a gépiratot magához vette és attól fogva szigorúan bizalmasan kezeltette. A jegyzőkönyv — fejléce szerint — 20 példányban készült stencilen. Ebből egyet Hegedüs András, akkor az MDP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnöke kapott. E példány a jelen közlés alapja. Egy példányt a Párttörténeti Intézet Archívuma E.Gy.C-V-4.290. fond. 90. egység számon őriz, amelyből azonban hiányzik négy oldal (98, 100, 103, 111), Fekete Sándor és Losonczy Géza felszólalásának részletei. A többi 18 példány sorsát nem ismerjük. (A jegyzőkönyvek „zárolásáról” ld. az MDP Agit-Prop. osztályának jelentését a *Dokumentumok* között.)

Az elkészült jegyzőkönyvet akkor, 1956-ban, sem a vitavezetők, sem a felszólalók, sem a DISZ Petőfi Kör tovább-működő vezetősége nem kapta meg. — Jelen közlés során csupán néhány név-elhallást kellett javítani, ill. a Nemes György felszólalásában elhangzott névsorokat kiegészíteni az ő eredeti kéziratos feljegyzése alapján.

A jegyzőkönyv korabeli, Hegedüs B. András által összeállított függelékét (az elnökséghez küldött napirendi javaslatok, kérdések és megjegyzések leiratát, azok névsorát, akik időhiány miatt nem kaptak szót), valamint néhány az elnökséghez küldött cédula fotómásolatát a kötet függelékében, a *Dokumentumok* között közöljük.

A sajtóvita jegyzőkönyvéből — a már említett szórványos idézeteken kívül — első alkalommal a *Beszélő* c. szemizdat folyóirat 1986. 3.(18.) száma közölt hosszabb részletet: kilenc felszólalás szövegét. A tervezett teljes szemizdatkiadás nem valósult meg. A teljes szöveg a jelen közlést megelőzően 1989 januárjában, a *Kapu* c. folyóirat különszámaként jelent meg Bihari László „szerkesztésében” — jegyzetek és egyéb apparátus nélkül, az összes korabeli tévedés, elhallás és hiány változatlanul hagyásával.

¹ Utalás a Kossuth Klub Múzeum utcai, ill. a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Dimitrov téri épületére, ahol a Petőfi Kör korábbi vitái voltak.

² Ld. Révai József: „Százazrek kenyere”. *Szabad Nép*, 1948. szept. 19. (Mégfogalmazásában: a *Szabad Nép* legyen százazrek, milliók kenyere.) Révai József (1989–1959) kommunista politikus, 1945 után évekig a párt fő ideológusa, a kulturális terület irányítója — így a sajtóé is. 1945–53 között tagja az MKP majd az MDP Politikai Bizottságának, azon belül a legszűkebb négytagú vezetésnek (Rákosi

Mátyás, Gerő Ernő és Farkas Mihály társaságában). 1953 júniusában kimaradt a PB-ból, ahová csak 1956 júliusában került vissza. 1945–50 között a *Szabad Nép* főszerkesztője is volt.

3 Ld. A Központi Vezetőség határozata a párt népnevelő munkájának megjavítására. *Pártépités*, 1954. 2. sz. 1–9.o. A határozat IV. rész 5. pontja foglalkozott a sajtóval. Legfontosabb gondolata: „A sajtó és a rádió agitációs munkájában a legfontosabb feladat, hogy színesebben, változatosabban, nemcsak a hibák őszinte feltárásával, hanem az elért eredmények hangsúlyozásával is mozgósítson az új szakasz politikájának végrehajtására.”

4 Az 1956 januári dunaharaszti földrengésről van szó.

5 Valószínűleg Lenin 1913-ban írott, „A Párt szervezete és a pártos irodalom” c. írásáról, pontosabban annak egy formulájáról van szó, mely szerint az irodalmat az egyetemes pártmunka „kerekévé és csavarjává” kell tenni. A „tétel” második fele arról szólt, hogy ugyanekkor ez az a terület, amely nem tűri az uniformizálást, s csak a legszélesebb körű önállóság alapján művelhető. Az ötvenes években a pillanatnyi helyzettől függően hol az első, hol a második felét hangsúlyozták. Csupán 1956-ban mutattak rá egyesek — pl. Lukács György —, hogy Lenin feltehetően nem a szépirodalomról, még csak nem is az egész sajtóról szólt, hanem a pártsajtóban dolgozó publicisták feladatairól.

6 A második ötéves terv irányelveinek vitájáról van szó, amely 1956. május 9-én és 22-én zajlott a Petőfi Kör rendezésében. Jegyzőkönyvét ld. sorozatunk I. kötetében.

7 Alsop, Joseph Wright (1910–) és Alsop, Oliver (1914–1974) amerikai újságírók, a *New York Herald Tribune* munkatársai voltak. Whitman, Walt (1819–1892) amerikai költő.

8 A vita este fél hétkor kezdődött. Már este hatkor be kellett zárni a kaput, mert a színházterem megtelt. A tömeg a kaput betörte, s az udvarra és a lépcsőházba tódult. (Ld. kötetünk függelékében a képeken.) A hangosítást „menet közben” oldották meg.

9 A Petőfi Kör filozófusvitáján mondotta, ld. sorozatunk II. kötetében a 73. oldalon.

10 Zsdanov, Andrej Alekszandrovics (1896–1948) szovjet politikus, 1934-től a Központi Bizottság titkára, 1939-től a Politbüro tagja, Leningrád párttitkára. A sztálini kultúrpolitika irányítója.

- 11 Révai egészségi állapota 1953-ban megromlott; ez egyik oka volt visszavonulásának.
- 12 *Szabad Ifjúság*: a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) központi napilapja 1950–1956 között.
- 13 Tisza István (1861–1918) politikus, 1913–1917 között Magyarország miniszterelnöke.
- 14 Bethlen István (1874–1946) 1921–31 között magyar miniszterelnök.
- 15 Betlen Oszkár (1909–1969) vezető kommunista újságíró, 1951–54 között a *Szabad Nép* főszerkesztőhelyettese, 1956-ban főszerkesztője.
- 16 Az 1953. júniusi programról ld. a partizántalálkozó 10. sz. jegyzetét e kötetben. 1954 őszi események: 1954. október 1–3. között ülést tartott az MDP Központi Vezetősége. Nagy Imre miniszterelnök támadást indított az ülésen az új szakasz (ld. előbb) gazdaságpolitikáját bírálók ellen, akik mögött Rákosi Mátyás, a párt első titkára és Gerő Ernő állott. A testület egyhangú támogatásáról biztosította Nagy Imrét, aki az ellentétekről 1954. október 20-án nagy cikkben számolt be a *Szabad Népb*en. (Nagy Imre: „A Központi Vezetőség ülése után”. *Szabad Nép*, 1954. október 20.) Ekkor, s még néhány hétig úgy tűnt, hogy Nagy Imre politikai irányvonala megerősödik, s egy mélyebb reformfolyamat veheti kezdetét. November végére viszont mind több jel mutatta, hogy a helyzet megváltozott, és újra a Rákosi-vezette erők alakítják az eseményeket. A történések hátterében döntő szerepet játszott a szovjet vezetés, amely megvonta addigi támogatását Nagy Imrétől és fékezni igyekezett az 1953 utáni változásokat. Végül 1955 márciusában a Központi Vezetőség elítélte Nagy Imre „jobboldali elhajlását” — ezzel gyakorlatilag visszavonta az új szakasz politikáját, s többé-kevésbé restaurálta az 1953 előtti Rákosi-féle politikát.
- 17 Márkus István (1920–) szociográfus, szociológus. 1945 után a *Valóság* c. folyóirat szerkesztője, 1948–51 között a Közgazdaságtudományi Egyetem oktatója. 1956 után 10 évi börtönre ítélték, 1963-ban szabadult.
- 18 Nem világos, melyik márciusi határozatról esik szó. Az 1955-ös márciusi határozatról ld. e vita 16. sz. jegyzetét. 1956. március 14-i határozatában az MDP Központi Vezetősége állást foglalt az SZKP XX. kongresszusával kapcsolatban, úgy ítélve meg, hogy az igazolta az MDP 1953 óta követett politikáját (beleértve az 1953-as döntéseket lényegében elvető, azokat „jobboldali elhajlásnak” minősítő 1955 márciusi határozatot is!).

- 19 A *Szabad Nép* következő vasárnapi száma (1956. július 1.) nem közölt cikket a sajtó és az újságírás kérdéseiről — közölte viszont a Petőfi Kört a sajtóvita kapcsán elítélő határozatokat (ld. kötetünk *Függelékében* a dokumentumok között).
- 20 Palmiro Togliattinak, az Olasz Kommunista Párt főtitkárának a *Nuovi Argomenti* c. folyóirat kérésére adott nyilatkozatát az SZKP XX. kongresszusáról és Sztálinról a magyar sajtó csak rövidítve közölte (ld. *Szabad Nép*, 1956. június 22.). Ez nagy felháborodást keltett. A teljes szöveget végül az *Anyag- és Adatszolgáltatás* c. belső terjesztésű pártfolyóirat közölte 1956. 7. számában.
- 21 Ld. e vita 4. sz. jegyzetét.
- 22 1956 márciusában a Duna magyarországi alsó szakaszán az árvíz gátszakadásokat okozott, és a Mohácsi-sziget víz alá került.
- 23 Cyrankiewicz, Józef (1911–1989) 1947–52 és 1954–70 között Lengyelország miniszterelnöke, 1970–72 között államfője.
- 24 Dulles, John Foster (1888–1959) az Egyesült Államok külügyminisztere 1953–59 között.
- 25 A második ötéves terv sajtóvitájáról van szó, amely a terv irányelveinek közlése nyomán bontakozott ki. (Az irányelveket a *Szabad Nép* 1956. ápr. 27-i száma közölte.)
- 26 Révai Józsefről ld. e vita 2. sz. jegyzetét.
- 27 Déry Tibor felszólalásának szövege e közlést megelőzően megjelent a *Világosság* c. folyóirat 1989. 2. számában és a *Literatura* 1989. 1–2. számában. „Ítélet nincs” c. visszaemlékező kötetébe Déry fel kívánta venni felszólalása szövegét, ám erre az akkori cenzurális viszonyok miatt (a visszaemlékezés részletei 1969-ben jelentek meg először a *Kortársban*) nem volt lehetősége, jöllehet a beszédben szereplő nevek csak kezdőbetűikkel szerepeltek és az utolsó bekezdést Déry kihagyta. Ez utóbbi szövegváltozat megjelent Déry Tibor: *Börtönnapok hordaléka. Önéletrajzi jegyzetek* c. kötetében (Bp. Múzsák, 1989. 139–147.o.).
- 28 Darvas József (1912–1973) író, politikus. A népi írók csoportjához tartozott, 1945 után a Nemzeti Parasztpárt alelnöke. A Rákosi-rendszer kiemelkedő kulturpolitikusa, 1947–53 között több miniszteri funkciót töltött be, 1953–56 között népművelési miniszter volt. 1959-től haláláig az Írószövetség elnöke.
- 29 Az 1955. novemberi-decemberi, az irodalommal kapcsolatos párthatározatról ld. a partizántalálkozó 28. sz. jegyzetét e kötetben.

- 30 Vácott országos börtön, Kistarcsán pedig internálótábor volt.
- 31 Déry Tibor „Felelet” című négykötetesre tervezett regényének első két kötete jelent csak meg 1950–52-ben. Révai Józsefnek a második kötetéről írott bírálata nyomán („Megjegyzések egy regényhez”. *Társadalmi Szemle*, 1952. 8–9. sz.) bontakozott ki az ún. Déry-vita, mely a regényben kimutatható „hibás pártábrázolás”, „individualista moralizálás”, stb. elítéléséből az egész magyar irodalmat érintő „vitává” szélesedett. Ennek legfontosabb dokumentuma az 1952. őszi ún. Előadói Iroda-vita jegyzőkönyve (*Vita irodalmunk helyzetéről*. Bp. Szikra, 1952.).
- 32 Révai József: „Kölcsey Ferenc”. U.ö.: „Marx és a magyar forradalom”. U.ö.: „Kossuth Lajos”. In: Révai József: *Marxizmus, népiesség, magyarság*, Bp. Szikra, 1949.
- 33 Révai József: „Egy lépés előre, kettő hátra”. *Szabad Nép*, 1948. febr. 8. (Ld. még Révai József: *Élni tudtunk a szabadsággal*. Bp. Szikra, 1949.)
- 34 Révai József: „József Attila”. *Szabad Nép*, 1956. június 24.
- 35 Tardos Tibor: „Egyedül Budapesten”. *Nők Lapja*, 1956. június 7.
- 36 Szilágyi Éva: „Londoni mozaik, angliai útijegyzetek”. *Szabad Nép*, 1956. június 21.
- 37 Utalás Nógrádi Sándor korábbi katonai beosztására (a néphadsereg politikai főcsoportfőnöke volt altábornagyi rendfokozatban, vö. rövid életrajzát a kötet végén).
- 38 Bartha Miklós (1847–1905) politikai író és szónok, függetlenségi párt képviselő.
- 39 Tóth Béla (1857–1907) író, újságíró. „Esti levelek” c. sorozata 1899-től a *Pesti Hírlap*ban jelent meg; kötetben (*100 esti levél* címmel) 1903-ban.
- 40 *Pesti Hírlap* — politikai napilap, 1841–44 között Kossuth Lajos szerkesztette. 1878–1944 között a Légrády Testvérek kiadásában megjelenő olcsó, nagy példányszámú, népszerű napilap.
- 41 Bródy Sándor (1863–1924) író, újságíró. Az említett mű: *Fehér Könyv*. Írja, szerkeszti és kiadja Bródy Sándor. Bp. 1900-tól. (A *Fehér Könyv* irodalmi és publicisztikai folyóirat volt, melynek minden számát Bródy írta — ez volt az első ilyen vállalkozás a magyar irodalomban.)
- 42 Feleky Géza (1890–1936) újságíró, esztéta. 1920–26 között a *Világ* c. polgári radikális politikai napilap (megj. 1910–1926) szerkesztője.

- 43 Alpári Gyula (1882–1944) újságíró, kommunista politikus, a KMP alapító tagja, a Tanácsköztársaság külügyi népbiztoshelyettese. 1921–32 között a Komintern *Inprekorr* c. (Internationale Presse Korrespondent) lapjának szerkesztője. Német koncentrációs táborban halt meg.
- 44 Lékai János (1897–1925) író, kommunista újságíró, a KMP alapító tagja, 1919-ben az *Ifjú Proletár* c. lap szerkesztője.
- 45 Lippman, Walter (1889–1974) neves amerikai publicista, 1931–67 között a *New York Herald Tribune* vezércikkírója.
- 46 Tabouis, Geneviève (sz. 1892) francia baloldali újságíró.
- 47 Chaplin, Charlie (1889–1977) angol származású amerikai színész, rendező, forgatókönyvíró, a burleszk legnagyobb klasszikusa.
- 48 Romain, Jules (1885–1972) francia regényíró, költő, 1936–41 között a Nemzetközi PEN Club elnöke.
- 49 Mező Ferenc (1885–1961) tanár, sporttörténész. Az 1928-as olimpián aranyérmert nyert az epikai művek kategóriájában.
- 50 Lengyel Menyhért (1880–1974) drámaíró.
- 51 Karinthy Frigyes (1887–1938) író, költő, kritikus, műfordító.
- 52 Ambrus Zoltán (1861–1932) író, kritikus, újságíró.
- 53 Földi Mihály (1894–1943) író, újságíró. 1918–39 között a *Pesti Napló* munkatársa, majd szerkesztője.
- 54 Tersánszky Józsi Jenő (1888–1969) író.
- 55 Révész Béla (1876–1944) író.
- 56 A „lukácsistákat” — Lukács György tanítványait — az 1949–50-es Lukács-vita után szorították háttérbe. Az irodalomban jelentkező sematizmus ellen a magyar írók első kongresszusán (1951. április 27–30.) lépett fel Révai József és Darvas József, az Írószövetség akkori elnöke. Ellensematikusoknak az 1952-es Déry-viták során nevezték azokat, akik a sematizmus elleni fellépést „félreértve” a formai tökéletességet az ideológiai tartalom elé helyezték. Pesszimizistáknak az 1953-as júniusi programot követően azokat az írókat hívták, akik a valóság hiteles feltárására törekedtek elsősorban a magyar falu és a szövetkezeti mozgalom ábrázolásában. Jobboldaliaknak az 1954/55 fordulóján kialakult íróellenzék képviselőit nevezték

hivatalos közlemények, így az irodalomról szóló 1955 novemberi központi vezetőségi határozat. „Maradék, szektás” írókon az 1955-ös határozat nyomán az Írószövetség vezetőségébe került, a Rákosi-politikát támogató személyek értendők, akikkel szemben az Írószövetség 1956 márciusi-áprilisi párttaggyűlésén, ill. az *Irodalmi Újság* 1956. tavaszi nagy vitasorozatán léptek fel a reformkommunista ellenzékhez tartozó írók és kritikusok.

57 Parragi György (1902–1963) újságíró. 1945 előtt a *Magyar Nemzet* munkatársa, 1945 után évekig szerkesztője. 1953-tól az Elnöki Tanács tagja.

58 Boldizsár Iván (1912–1988) író, publicista. 1947–51 között külügyi államtitkár, majd a *Magyar Nemzet* szerkesztője. 1956 őszén a *Hétfői Hírlap* szerkesztője.

59 Utalás Révai József *Százezrek kenyere* c. cikkére, v.ö. 2. sz. jegyzettel.

60 Az említett cikk: „A szellem napvilága”. *Szabad Nép*, 1956. június 24.

61 A hallgatóság aggódik, hogy a fényképeket az ÁVH szervei számára készítik. Az elnökséghez küldött cédula szerint: „Aki beleszól, azt lefényképezik! Titakozunk!” Valójában a vitán a fényképeket — vagy azok legtöbbszörét — az MTI, illetve a párizsi *Photo Magnum* munkatársa, Erich Lessing készítette.

62 Illyés Gyula: *Csizma az asztalon*. Bp. Nyugat é.n. (A könyv VIII. fejezete, „A szellemi nagyhatalom” szól a sajtóról.)

63 Grünwald Béla (1839–1891) politikus, történész, publicista. 1876-tól országgyűlési képviselő.

64 Mocsáry Lajos (1826–1916) író, publicista, politikus; Deák-, majd függetlenségi párti képviselő.

65 Csernátony Lajos (1823–1901) újságíró, politikus, Kossuth titkára, 1848–49-ben a *Márczius Tizenötödike* c. lap szerkesztője. Emigrált, a kiegyezés után Deák-párti lapok munkatársa.

66 Purjesz Lajos (1881–1925) újságíró, polgári radikális lapok (*Egyetértés*, *Világ*) szerkesztője.

67 „Egyéb” kategória: 1956 előtt a káderlapokon ebbe a származási kategóriába tartoztak — a káderpolitika szempontjaitól függően változó tartalommal — a nem munkás, nem paraszt, nem értelmiségi és nem X (= osztályellenes, kizsákmányoló) származásúak.

68 A névsort Nemes György 1988. november 19-én és 1991. június 19-én kelt írásbeli közlései alapján pontosítottuk, amiért ezúton mondunk köszönetet. Az eredeti

leiratban egyes nevek tévesen szerepelnek, ill. a gyorsíró a felolvasást a zaj, a számára ismeretlen nevek, stb. miatt nem tudta pontosan követni. Az alábbiakban a listában szereplő személyek újságírói pályájáról közlünk néhány adatot. Az életrajzi adatok összeállításában nyújtott segítségért itt mondunk köszönetet Ember Máriának és Vásárhelyi Miklósnak.

Antal Gábor (1922–), 1945-től a *Magyar Nemzet* majd a *Haladás* munkatársa. Az ötvenes években elbocsátották és az *Új Élet* c. lap munkatársa lett, később visszakerült a *Magyar Nemzet*hez.

Antalfy Gyula (1912–) 1940-től 45-ig a *Kis Újság* munkatársa, 1947–49-ben felelős szerkesztője. 1950–55 között *Magyar Nemzet* munkatársa, 1955-ben elbocsátották. 1958–76 között ismét a *Magyar Nemzet* olvasószerkesztője.

Aranyossi Pál (1887–1962) illegális kommunista, 1945 után a *Szabadság* munkatársa, majd a *Jövendő* (a Magyar-Szovjet Társaság lapja) szerkesztője. 1947–50 között a Magyar Újságírók Országos Szövetsége főtitkára.

Balla Antal (1886–1953) 1945 előtt a *Pesti Hírlap* munkatársa, 1945–46-ban kigazdapárti politikus, tájékoztatásügyi miniszter, 1946-tól a *Kis Újság* felelős szerkesztője.

Baternay Béla (1917–1963) 1945 előtt a *Pester Lloyd*, 1945 után a *Szabad Szó* munkatársa.

Bálint Imre (1896–1954) 1945 után a *Világ* munkatársa, 1949-től haláláig az *Értelmező Szótár* egyik szerkesztője.

Békés István (1900– ?) 1945 után a *Jövendő* c. hetilap munkatársa, 1949–51-ben a Vidám Színház igazgatója.

Bónyi Adorján (1892–1962) 1945 előtt a *Pesti Hírlap* munkatársa, 1946-tól a *Hírlap* felelős szerkesztője, majd a *Kis Újság* olvasószerkesztője 1952-ig. 1956 után az *Érdekes Újság* munkatársa.

Boross Elemér (1900–1971) író, 1945–46-ban az Írószövetség főtitkára, majd színházi dramaturg. 1949-ben nyugdíjazták.

Bihari Mihály (1892–?) író, újságíró (Pozsonyban).

Dallos Sándor (1901–1964) író, a *Talpalatnyi Föld* c. film forgatókönyvírója. 1945 előtt a *Magyarság*, majd az *Új Magyarság* munkatársa, 1945–49-ben a *Hírlap*, 1949–53-ban a *Magyar Nemzet* munkatársa.

Dutka Mária (1906–1973) művészeti kritikus, művészettörténész, a *Magyar Nemzet* munkatársa; 1955-ben elbocsátották, 1957-ben került vissza a laphoz.

Dessewffy Gyula (1904–) 1939–1946 között a *Kis Újság* munkatársa, főszerkesztője, kigazdapárti politikus. 1947-ben emigrált, 1951–56 között a Szabad Európa Rádió magyar osztályának igazgatója.

- Déri Imre 1945 előtt a *Világ* publicistája.
- Erdödy Elek (1889–1959) 1945 előtt a *Kis Újság*, majd a *Magyar Nemzet* munkatársa, részt vett az ellenállásban. 1945–47-ben a *Kossuth Népe* szerkesztője.
- Erdödi János (1909–) író, 1939–1948 között a *Népszava* kulturális rovatvezetője.
- Feleki László (1909–1989) 1945 előtt a *Nemzeti Sport*, 1945 után a *Népsport* munkatársa, 1949-től főszerkesztője. 1954-ben leváltották, ettől kezdve a *Ludas Matyi* munkatársa 1968-ig, nyugdíjba meneteléig.
- Fóthy János (1893–?) író, újságíró.
- Felkai Ferenc (1894–1972) író, újságíró, 1945–48 között a *Kossuth Népe* c. napilap főszerkesztője.
- Gergely István (1906–1977) 1945 előtt az *Esti Kurir* munkatársa, 1945 után a *Népszava*, majd a *Világosság* felelős szerkesztője, 1949–51 között a *Képes Figyelő* munkatársa. 1951-ben letartóztatták, 1955-ben szabadult. 1956 után a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala osztályvezetője.
- Gyöngyösi Nándor felvidéki kommunista újságíró, 1945 után rövid ideig az Újságírószövetség főtitkára volt.
- Gelléri András (?) (1901–1968) 1922–38 között a *Színházi Élet* munkatársa, társtudományosa, 1949–44-ben a *Film, Színház Irodalom* főmunkatársa. 1944-ben deportálták, 1945 után a *Színház* c. lap munkatársa, 1950-ben az Atheneum Könyvkiadó képszerkesztője, majd az *Irodalmi Újság* tördelőszerkesztője. 1957-től a *Füles* főszerkesztője.
- Hárs László (1911–1978) költő, író; 1945 után a Szociáldemokrata Párt kulturális osztályvezetője, 1949-ig a *Népszava*, a *Világosság* szerkesztője.
- Horváth Zoltán (1900–1967) történész, szociáldemokrata politikus. 1945 után a *Népszava* rovatvezetője, 1947-ben a *Világosság* főszerkesztője, 1948-tól a *Népszava* felelős szerkesztője. 1949-ben letartóztatják, 1956-ban rehabilitálják. A *Népszava* főszerkesztője lett, 1956. november 1-től nyugdíjas.
- Horváth Zoltán II. 1945 előtt és után a *Magyar Nemzet* munkatársa volt; az 1950-es évek elején elbocsátották.
- Horváth Győző 1945 után a Magyar Rádió munkatársa volt; az ötvenes évek elején elbocsátották.
- Innocent Vincze Ernő (1903–?) 1945 előtt a *Budapesti Hírlap*, az *Újság* színházi és zenekritikusa. 1945 után a *Kis Újság*, a *Hírlap* munkatársa.
- Izsáki Margit (1899–1977) 1932–39 között a *Magyarság*, 1939–44 között a *Magyar Nemzet* munkatársa, az első magyar bűnügyi riporternő. 1945 után a *Kossuth Népe*, a *Szabadság*, az *Asszonyok*, a *Világosság* munkatársa. 1950-től az MTI-ben dolgozott.

Juhász Vilmos (1899–1967) író, műfordító. 1945 előtt az *Újság*, a *Vigilia* munkatársa, 1945 után a *Szabad Szó* munkatársa, majd a szegedi egyetem tanára. 1949-ben az Egyesült Államokba emigrált.

Keller Andor (1903–1963) író, újságíró. 1945 előtt a *8 Órai Újság*, a *Reggel*, a *Népszava* munkatársa. 1945 után a *Világosság*, majd 1948-ig a *Szabadság* munkatársa.

Kemény István 1945 előtt az *Újság*, 1945 után a *Magyar Nemzet* munkatársa. Az ötvenes évek elején elbocsátották. (Nem azonos Kemény István szociológussal.) Kóla Margit kilétét nem sikerült felderíteni.

Köszegi Imre (1903–?) író, műfordító. 1945 előtt a *Magyar Nemzet* munkatársa, 1945 után a *Világ*, a *Szabad Szó* szerkesztője. 1957 után kiadói szerkesztő.

Korcsmáros Nándor (1881–1959) író, az első világháború előtt Fiumében, a két világháború között különböző magyarországi lapoknál munkatárs. 1945 után újságíró, majd hivatalnok. 1956-ban emigrált.

Klamár Gyula 1945 előtt és után egyaránt a *Kis Újság* munkatársa; még a lap megszűnése előtt elbocsátották. 1956-ban emigrált, a *Bécsi Napló* alapító szerkesztője.

Kunszery Gyula (1906–1973) költő, irodalomtörténész. 1945 előtt és után a *Magyar Nemzet* munkatársa. 1947-ben a Demokrata Néppárt országgyűlési képviselője; mandátumáról lemondott. 1955-től az *Új Ember*, a hatvanas évektől az *Élet és Irodalom*, az *Élet és Tudomány* és a *Magyar Hírlap* munkatársa.

Kugel Ernő 1945 előtt és után a Magyar Távirati Iroda munkatársa. Az ötvenes évek elején elbocsátották.

Lestyán Sándor (1897–1956) író; 1945 előtt a *Friss Újság* munkatársa, 1945–47 között a *Budapest* c. folyóirat felelős szerkesztője. 1949–50-ben a *Friss Újság* főszerkesztője.

Magyar Pál (1918–) 1945 előtt az *Est-lapok*, 1945 után a *Magyar Nemzet* munkatársa. 1955-ben elbocsátották. 1956 után az *Élet és Tudomány*, *Új Tükör* munkatársa.

Máté Iván a *Népszava* munkatársa, 1948-ban elbocsátották. 1956 után Miskolcon a megyei napilap szerkesztőségében dolgozott.

Mátrai Betegh Béla (1914–) 1945 előtt a *8 Órai Újság* stb. munkatársa, 1945 után a *Magyar Nemzet*nél dolgozik. 1955-ben elbocsátják.

Mesterházi Lajos (1916–1979) író; 1950–55 között a *Művelt Nép* főszerkesztője, innen eltávolítják; 1957–59 között az *Élet és Irodalom* főszerkesztője.

Maron Ferenc (1912–1974) 1945 előtt a *Kis Újság* és a *Magyar Nemzet* munkatársa. 1945 után a *Kis Újság* rovatvezetője, majd az MTI, a *Független Magyar-*

ország c. hetilap munkatársa. 1952 után fordító, majd a Művelt Nép olvasószerkesztője. 1965-től a *Hétfői Hírek* segédszerkesztője.

Millok Sándor (1887–1959), 1941–44 között a *Népszava* felelős szerkesztője; 1945 után hazahozatali kormánybiztos, a BSZKRT elnöke. 1948-ban kizárták az SZDP-ből, a közéletől visszavomult.

Mester Sándor (1875–1958) 1945 előtt a *Pesti Napló* munkatársa, majd felelős szerkesztője.

Nádass József (1897–1975) költő, író. 1945–48 között a *Népszava* rovatvezetője, a *Kortárs* c. folyóirat szerkesztője. 1956 után az *Élet és Irodalom* munkatársa.

Nádor Jenő (1892–1970) 1945 előtt a *Nap*, a *Világ*, az *Újság* munkatársa, 1945 után a *Fővárosi Napló* főszerkesztője, a *Népszava* munkatársa.

Nagy Adorján (1888–1956) színész, színházi szakíró. 1945 előtt a *Magyar Szemlébe*, a *Színháztudományba* írt.

Pakots György (1903–1976) 1945 előtt az *Est-lapok*nál dolgozott, 1945–49 között a *Világ* főmunkatársa. 1950–56 között tisztviselő.

Pálóczy-Horváth György (1908–1973) 1945 előtt a *Pesti Napló*, a *Független Magyarország* (Bajcsy-Zsilinszky lapja) munkatársa. A háború alatt Törökországban és Észak-Afrikában a brit titkosszolgálatnak dolgozott. 1947-ben hazatért, a Rádió munkatársa lett. 1949-ben letartóztatták, 1954-ben rehabilitálták. A Történettudományi Intézet munkatársa, 1956-ban az *Irodalmi Újság* munkatársaként dolgozott. 1956-ban emigrált, a londoni *Irodalmi Újság* főmunkatársa.

Pánczél Lajos (1897–1971) író, filmtörténész. 1945–48 között a *Mozi Élet* szerkesztője. 1951-től az MTI főmunkatársa.

Pusztai Béla a Magyar Rádió munkatársa volt.

Petur László (1904–1973) 1945 előtt egyebek mellett a *8 Órai Újság* munkatársa, 1945–49 között a *Képes Figyelő* szerkesztője. 1951–64 között az *Élet és Tudomány* szerkesztő bizottságának tagja.

F. Rácz Kálmán (1910–) író, műfordító. 1938–44 között az *Újság*, 1945 után a *Szabadság* munkatársa, 1949–50-ben az Írószövetség titkárhelyettese. 1952–57-ben a Népművelési Intézet osztályvezetője.

Relle Pál (1883–1955) 1945 előtt és után (1949-ig) a *Világ* munkatársa, 1948–51-ben a *Színház és Mozi* felelős szerkesztője.

Révész Mihály (1884–1977) szociáldemokrata politikus, 1906–1948 között a *Népszava* belső munkatársa, 1945–48-ban országgyűlési képviselő, az MTI főszerkesztője, 1948–50 között a Magyar Munkásmozgalmi Intézet főmunkatársa. 1956-ban a *Népszava* főszerkesztője.

Rónai Mihály András (1913–) író, 1945 előtt a *Pesti Napló* munkatársa. 1956 előtt a *Magyar Nemzet*be írt.

Roóz Rezső (1879–1963) 1945 előtt a *Magyar Hírlap* felelős szerkesztője, 1945 után az *Új Élet* szerkesztője.

Simándi Béla (1899–1969) költő, író. 1945 után a *Kis Újság* olvasószerkesztője, 1948–52 között szegedi lapoknál dolgozik. 1953-tól az OTP sajtóosztályának munkatársa.

Staud Géza (1906–) színháztörténész, 1945–50 között a Színiakadémia tanára, 1954-től a Színháztudományi Intézet tudományos munkatársa.

Supka Géza (1883–1956) régész, művészettörténész, polgári radikális politikus. 1945 előtt a *Pester Lloyd*, a *Magyar Hírlap* stb. munkatársa, 1945–49 között a *Világ* főszerkesztője.

Szabó István 1944-ig a *Magyar Nemzet*, 1945 után a *Népszava* munkatársa. 1948-ban elbocsátották, könyvkiadói lektorként dolgozott. 1956-ban emigrált, a Szabad Európa Rádió munkatársa lett.

Szakasits Árpád (1888–1965) szociáldemokrata politikus. 1939–44 között a *Népszava* főszerkesztője, 1938–41-ben és 1945–48-ban az SZDP főtitkára. 1948-ban az MDP elnöke lesz, 1948–50 között köztársasági elnök, ill. az Elnöki Tanács elnöke. 1950-ben letartóztatták, 1956 márciusában szabadult. 1958–60-ban a MUOSZ elnöke.

Száva István (1907–1970) 1945 előtt a *Népszava* munkatársa, 1945–48 között felelős szerkesztője. 1950-ben letartóztatták, 1956-ban rehabilitálták. 1956 őszén a *Hétfői Hírlap* felelős szerkesztője.

Szegő Pál kilétét nem sikerült felderíteni.

Szerdahelyi Sándor (1884–1961) 1920–48 között a *Népszava* munkatársa. 1948-ban nyugdíjazták.

Szirmai Rezső (1901–1966) író, 1945 előtt *Az Est* szerkesztője, 1945 után a *Világosság*, a *Szivárvány*, az *Új Hírek* szerkesztője.

Ujvári Imre (1902–1962) 1945 előtt legális kommunista folyóiratok munkatársa. 1945 után a *Szabadság*, a *Szabad Nép*, a *Magyar Nemzet* munkatársa. 1950–52-ben a *Színház és Mozi* rovatvezetője.

Vámos Magda (1907–) író, újságíró. 1938-tól a *Magyar Nemzet* munkatársa. 1950-ben koholt vádakkal letartóztatják, internálják. 1953-ban szabadult, 1957-ben rehabilitálják.

Vázsonyi Endre (1906–1986) 1945 előtt az *Újság*, 1945-ben a *Szabadság* munkatársa. 1945–48-ban Budapest Székesfőváros Irodalmi Intézetének igazgatója.

Vozári Dezső (1904–1972) költő, műfordító. Felvidéki baloldali lapok munkatársa, 1938–45 között szovjet emigrációban élt. 1945 után a *Szabad Nép* munkatársa, 1947-től az MTI prágai, berlini, bécsi tudósítója.

69

Vásárhelyi Miklósról van szó.

70

Friss István (1903–1978) közgazdász, kommunista politikus. 1945 előtt szovjet emigrációban élt, 1945 után az MKP (MDP) osztályvezetője. 1954-től 1974-ig a Közgazdaságtudományi Intézet igazgatója.

Gács László (1903–1968) újságíró, kommunista politikus. Az illegális KMP egyik vezetője, 1945 után szakszervezeti vezető. 1951–1954 között hamis vádak alapján börtönben volt, 1956-ban rehabilitálták. 1957–62 között a Magyar Rádió és Televízió kormánybiztosa, majd elnöke, ezt követően az Országos Takarékpénztár vezérigazgatója.

Kálmán András (1915–1950?) orvos; 1945 előtt svájci emigrációban élt, majd a Népjóléti Minisztérium munkatársa. A Rajk-per egyik mellékperében 15 évi börtönre ítélték. A börtönben öngyilkos lett.

Kende István (1917–1988) történész, kommunista politikus. 1944-ben az illegális KIMSZ titkára. 1945 után a kommunista ifjúsági mozgalom egyik vezetője; 1949-től a Népművelési Minisztérium film-, majd színházi-főosztályát vezette, népművelési miniszterhelyettes. 1955-től az MSZBT főtitkára. 1956 után a *Nép-szabadság* munkatársa, 1963-tól az MKKE-n egyetemi tanár.

Mód Aladár (1908–1973) történész, politikus. 1945 előtt illegális kommunistaként a háborúellenes mozgalom egyik vezetője. 1945 után a kommunista párt központi apparátusában dolgozott, 1954–61 között a TIT főtitkára, egyetemi tanár.

Mód Aladárné (1914–) közgazdász; a háború előtt az Egyesült Izzó tisztviselője, 1949-től nyugdíjazásáig a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője.

Sándor Pál (1901–1972) filozófus, egyetemi tanár. 1919-től a KMP tagja, 1931–33-ban a párt legális folyóiratának, a *Társadalmi Szemlének* szerkesztője. 1945 után a *Szabad Népnél* dolgozott, 1950–54 között börtönben volt, majd az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda igazgatója. 1959-től az ELTE bölcsészkarának tanszékvezető egyetemi tanára.

Varga Edit vegyészmérnök, 1945–47-ben a *Szabad Nép* munkatársa, majd a Pártközpontban dolgozott, később a Kőbányai Gyógyszergyár vezérigazgatója.

71

E névsort — akárcsak a 68. sz. jegyzetben szereplőt s alább a 72. és 73. sz. jegyzetekkel jelöltek — Nemes György már említett írásbeli közlései alapján rekonstruáltuk. Az eredeti gyorsírói jegyzőkönyv a neveknek csupán töredékét tartalmazza (azok egy részét is elhallásokkal) a 68. sz. jegyzetben már említett

technikai okok miatt. Nemes György 1988-ban a *Szabad Nép* munkatársi gárdájáról egy összesített listát készített, mintegy azokét, akiket beszéde e helyén három különféle csoportban megemlített. Az egyes csoportokra külön-külön már nem emlékezett. Így a csoportok rekonstrukcióját a kötet szerkesztői végezték, első sorban Vásárhelyi Miklós közlései alapján, akinek segítségével ezúton mondunk köszönetet.

A *Szabad Nép* induló munkatársi gárdájához a jegyzőkönyvben említettekén kívül a következők tartoztak: Révai József (főszerkesztő), Horváth Márton (felelős szerkesztő), Losonczy Géza (főmunkatárs), Friss István, Mód Aladár, Mód Aladárné, Sándor Pál, Szegedi Emil, Kovai Lőrinc, Hamvas H. Sándor, Nemes György, Csátár Imre, Hegedüs Bite Dániel, Vásárhelyi Miklós, Pongrácz Zsuzsa, Gáti István, Balog Éva, Varga Edit, Horváth Tibor, Fenyő Béla, Gombó Pál, György István. (A sorrend Nemes György említett levele alapján.)

72 Az 1946–47 folyamán a *Szabad Nép*hez került, de onnan még 1949 előtt távozott munkatársak listája a következőképpen rekonstruálható: Markos György, Földes Mihály, Fazekas György, Kálmán Endre, Gács László, Kálmán András, Kende István, Hajdu Endre, Fehér Klára, Szekeres György, Szervánszky Endre, Vozári Dezső, Dobó János, Erdős Péter, Gömöri Endre, Keszi Imre, Futó Ilona, Izsák Erika, Szabó Rózsa, Kelemen Imre, Nemes László, Reismann János, Ujvári Imre, Basch Tibor, Bencze Pál, Sándor András, Vági Ferenc, Gordon Györgyné, Pelbárt Oszkár, Csohány Gabriella, Holka Vilmos, Király István, Mágori Varga Erzsébet, Makai György, Márkus László, Gyenis Albert, Kassitzky Ilona, Révész József, Száva István, Tatár Imre, Várkonyi Tibor.

73 Az 1949-ben a *Szabad Nép* szerkesztőségében dolgozó, azt követően különböző időpontokban onnan távozó, illetve eltávolított munkatársak rekonstruált névsora a következő: Komját Irén, Gimes Miklós, Kende Péter, Kornai János, Doboz Imre, Lőcsei Pál, Máté György, Patkó Imre, Kallós Ilus, Gál Pál, Lénárt Gábor, Novobáczky Sándor, Lendvai Pál, Árkus István, Baktai Ferenc, Fehér Lajos, Grandpierre K. Endre, Jurmics László, Horváth József, Kürti László, Rohonyi Katalin, Láng György, Laky Teréz, Lukács László, Méray Tibor, Molnár Miklós, Rudas Éva, Sárjai Tibor, Siklósi Tibor, Szabó László (sakk nagymester), Szilágyi Edit, Tardos Tibor, Vadász Ferenc, Venézi János, Zágoni Ferenc.

Nemes György a jegyzőkönyv tanúsága szerint „jó két tucát” nevet sorolt fel e helyen. A rekonstruált névsorban ennél többen szerepelnek. Rudas Éva, Sárjai Tibor és Venézi János nevét Nemes később említette (ld. a jegyzőkönyvet); az áttekinthetőség kedvéért itt is feltüntettük őket.

74

Fehér Lajos (1917–1981) kommunista politikus. Résztvett a Márciusi Front-mozgalomban, majd az illegális KMP munkájában. 1944-ben a fegyveres ellenállás egyik vezetője, 1945 után a politikai rendőrség helyettes vezetője. 1948–54 között a *Szabad Föld* felelős szerkesztője, 1954–55-ben a *Szabad Nép* szerkesztő bizottságának tagja. A szerkesztőségben Nagy Imre politikájának egyik támogatója. 1956 novemberétől az MSZMP KB, később a PB tagja, 1975-ig. 1962–74 között miniszterelnökhelyettes.

Lénárt Gábor (1922–) újságíró, a *Szabad Nép* munkatársa, 1954–55-ben eltávolították, a *Termelőszövetkezet* c. lap munkatársa, a forradalom után Nyugat-Németországba emigrált.

Novobáczky Sándor (1924–1989) újságíró, a *Szabad Nép* munkatársa. 1956 után 10 hónap börtönbüntetésre ítélték.

75

Mihályfi Ernő (1898–1972) újságíró, lapszerkesztő, kisgazdapárti politikus. A 30-as években a *Magyarország*, majd a *Független Magyarország* szerkesztője. 1945 után kisgazdapárti képviselő, számos tisztséget töltött be. 1956-ban népművelési miniszterhelyettes, az Elnöki Tanács tagja, a HNF elnökségi tagja, stb. 1956 után ismét miniszterhelyettes rövid ideig, majd a *Magyar Nemzet* főszerkesztője.

Láng István fizikus, 1945 után egy ideig *Szabad Nép*, majd a Pártközpont agit-prop osztály sajtó-alesztály vezetője.

Solt Andor 1953–56 között az ELTE Újságíró Tanszékének adjunktusa.

Sárkány László korábban a *Szabad Nép* gazdasági rovatvezetője volt, szerkesztő bizottsági tag; jelentős szerepe volt a lapnál történő 1949–50-es tisztogatásokban.

76

Sárkány László: „A kommunista pártvezető”. *Pártélet*, 1956. 5. sz. 13–21. old.

77

Matusek Tivadar az MDP KV póttagja, a *Szabad Nép* szerkesztő bizottságának tagja volt.

78

Matusek Tivadar: „A pártdemokrácia fejlesztéséért”. *Szabad Nép* 1956. ápr. 15. A cikk támadta Litván György, Lukácsy Sándor és Szilágyi Józsefné párttaggyűlési ill. aktívaülési felszólalásait, amelyekben személyében támadták Rákosi Mátyást.

79

Haraszi Sándor (1897–1981) újságíró, illegális kommunista, 1945–48 között a *Szabadság* c. napilap szerkesztője. 1950-ben letartóztatták és hamis vádakkal halálra ítélték. 1954-ben szabadult, rehabilitálták és a *Béke és Szabadság* c. hetilap szerkesztője lett. Nagy Imre híveinek legszűkebb csoportjához tartozott. 1955 végén az íróellenzék memorandumának fogalmazásáért kizárták a pártból, állásából elbocsátották. 1956 őszén az Újságírószövetség ideiglenes elnöke. 1956. november 1-én a *Népszabadság* főszerkesztője lesz. Romániába deportálták, 1958-ban hatévi börtönbüntetésre ítélték forradalom alatti tevékenysége miatt a Nagy

Imre-per mellékperében. 1960-ban szabadult, az Akadémiai Kiadó lexikonszerkesztőségében dolgozott.

- 80 Hruscsov ún. titkos beszédéről van szó, amely az SZKP XX. kongresszusának végén zárt ülésen hangzott el 1956. február 25-én. Hivatalosan csak 1988-ban publikálták szövegét.
- 81 A Magyar Kommunista Párt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt „egyesülési kongresszusa” — egyben a Magyar Dolgozók Pártja I. kongresszusa — 1948. június 12–14-én ülésezett Budapesten. A kongresszushoz kapcsolódott a Hősök terén tartott nagygyűlés, ahol Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád mondott beszédet.
- 82 Pongrácz Zsuzsáról ld. 71. sz. jegyzetet.
- 83 A koreai háború 1950. június 25-én tört ki és 1953. július 27-én a panmidzsoni fegyverszünet aláírásával ért véget.
- 84 Ld. 60. sz. jegyzet.
- 85 Az 1953-as júniusi KV határozat közléséről ld. a partizántalálkozó 10. sz. jegyzetét e kötetben; annak idején az ülésről csak egy rövid közlemény jelent meg, a pártszervezetekben is csak a határozat egy erősen rövidített kivonatát ismertették.
- 86 Az 1954. októberi KV-határozatról ld. e vita 16. sz. jegyzetét.
- 87 Kovács István (1911–) kárpitossegéd, kommunista politikus. 1942–43-ban az illegális KMP titkára, részt vett az ellenállásban. 1945 után az MKP, majd az MDP KV tagja, 1949–53-ban a KV titkára, a PB tagja. A pártszervezési munka irányítója, Rákosi egyik fő híve. 1955. áprilisától ismét PB tag és KV titkár. 1954–56 között a Budapesti Pártbizottság első titkára. A forradalom alatt a Szovjetunióba menekült, ahonnan 1958-ban tért haza. Ezt követően minisztériumi osztályvezető.
- 88 Berei Andor (1900–1979) közgazdász, kommunista politikus. Szovjet emigrációban élt 1945 előtt, 1945–56 között az MKP (MDP) KV tagja. 1954–56 között az Országos Tervhivatal elnöke. 1956-ban Moszkvába menekül; hazatérése után a Kossuth Könyvkiadó igazgatója, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára.
- 89 A *Szabad Nép* pártszervezetének nevezetes taggyűlését 1954. október 20–23-án tartották. A jelenlévő munkatársak elsőprő többsége felszólalásaiban kiállt Nagy

Imre politikája mellett és élesen támadta a Rákosi-féle irányvonalat, mely akadályozni igyekezett a kormányfő törekvéseit elsősorban gazdaságpolitikai téren. A felszólalók sürgették a törvénysértések kivizsgálását, s követelték a tájékoztatásból a hazugságok és torzítások száműzését. A taggyűlés határozatát megküldték a KV-nak és megkísérelték más pártszervezetekhez is eljuttatni. A Rákosi-csoport nem sokkal később bekövetkező megerősödése idején, majd az 1955 tavaszi restaurációt követően a felszólalók többségét eltávolították a pártlaptól; közülük legtöbben aktívan részt vettek a pártellenzék tevékenységében.

- 90 Darvas József: A túllicitálásról. *Szabad Nép*, 1954. nov. 21.
- 91 Szilvási Lajos (1932–) újságíró, író. 1954–55-ben a *Szabad Nép* munkatársa. 1956-ban az *Igazság* c. lapnál dolgozik. 1956 után író.
- 92 Pándiné kilétét nem sikerült megállapítanunk.
- 93 Kövesi Endre: A „nagyvonalú” Szlota és cinkosai. *Szabad Nép*, 1954. szept. 30. Kövesi írása egy szakmailag képzetlen, szélhámos munkásigazgatóról szól, aki azonban politikai kapcsolatai révén egyre feljebb emelkedik. Riportja nyomán Szlotát letartóztatták (*Szabad Nép*, 1954. okt. 2.). 1956-ban Kövesi forgatókönyve alapján Várkonyi Zoltán játékfilmet forgatott a Szlota-ügyről *Keserű igazság* címmel; a közvetlenül a forradalom után elkészült filmet azonban betiltották, s csak a 80-as években mutatták be.
- 94 Kende Péter (1927–) politológus, újságíró. 1949–54 között a *Szabad Nép* munkatársa. 1956-ban a *Magyar Szabadságnál* dolgozik, a forradalom leverése után az *Október Huszonharmadika* c. illegális lap egyik szerkesztője. 1957 elején emigrál, Párizsban egyetemi tanár. 1978–89 között a *Magyar Füzetek* főszerkesztője.
- 95 Farkas Mihály 1954-ben a KV titkáráként a sajtó felelőse is volt.
- 96 Az idézet Petőfi Sándor „15-ik Márczius 1848” c. verséből való.
- 97 Az említett irodalmi viták Kuczka Péter „Nyírségi Napló” című versciklusáról folytak, amelynek négy darabja 1953. november 7-én jelent meg az *Irodalmi Újságban*. A versek — ill. az 1953-as falusi állapotok leírása — miatt a szerzőt „pesszimizmus”, „burzsoá objektivizmus”, stb. miatt támadták a sajtóban és irodalmi ankétokon.
- 98 A *Nők Lapja* riportját ld. e vita 35. sz. jegyzetében. A válaszcikk: Szabó Tibor: „Egyedül Budapesten?” *Nők Lapja*, 1956. június 14. (Szabó Tibor az Egyesült Izzó DISZ-titkára volt.)

- 99 Kukucska János 1956-ban az MDP KV agit-prop osztályának helyettes vezetője volt.
- 100 Valószínűleg György Istvánról van szó.
- 101 Gergely Sándor (1896–1966) író, 1945–51 között az Írószövetség elnöke. 1953 után az irodalmi életben kialakuló kislétszámú sztálinista csoport egyik vezető alakja.
- 102 Quo usque tandem, Catilina, abutere patientia nostra? (Meddig élsz még vissza, Catilina, türelmünkkel?) Cicero Catilina elleni első beszédének kezdősora.
- 103 A közbeszóló Szirmai István (1906–1969), aki 1955-ös rehabilitációja után (1953-ban tartóztatták le és még az év végén kiszabadult) 1956-ban az *Esti Budapest*, az MDP Budapesti Bizottsága délutáni lapjának főszerkesztője lett.
- 104 *Valóság*: 1945–46-ban a MADISZ irodalmi és kritikai folyóirata, szerkesztője Szabó Zoltán, felelős szerkesztője Márkus István. 1947–48-ban, megszűnéséig a NÉKOSZ adta ki Lukácsy Sándor szerkesztésében. A folyóirat szociológiai és szociográfiai érdeklődése kezdettől fogva igen erőteljes.
- 105 Lukácsy Sándor (1923–) kritikus, irodalomtörténész.
- 106 Hajnali fél kettőről van szó.
- 107 Az MDP II. kongresszusa 1951. február 24 – március 2. között ülésezett Budapesten.
- 108 A *Tartós Békéért, Népi Demokráciáért* a Kommunista és Munkáspárt Tájékoztató Irodájának (Kominform) hetilapja. Utóbbi 1956-os feloszlásakor a lap is megszűnt.
- 109 Fekete Sándor a *Szabad Nép* munkatársaként Tito jugoszláv elnök moszkvai útjáról tudósított.
- 110 A „partizántalálkozó”-ról van szó 1956. június 18-án. Jegyzőkönyvét ld. e kötetben.
- 111 Az 1955. áprilisi KV határozatról történik említés; ennek alapján fosztották meg Nagy Imrét párt és állami tisztségeitől. A pártból azonban ekkor még nem zárták ki.
- 112 A központi lap a *Szabad Nép*. Nagy Imre pártból való kizárását a *Pártépítés* 1955. 12. számában közölték.
- 113 Ld. e vita 77–78. sz. jegyzetét.

- 114 Togliatti beszédére vonatkozólag ld. e vita 20. sz. jegyzetét.
- 115 Rákosi Mátyás utolsó nyilvános szerepléséről, a nagybudapesti pártaktíva előtt 1956. május 18-án mondott beszédéről van szó. Az angol szociáldemokraták magyar elvtársaikért Hruscsov és Bulganyin 1956 áprilisi angliai látogatása alkalmából emelhetek szót.
- 116 1956 márciusában szabadult többek között Szakasits Árpád, Marosán György, Kelemen Gyula, Schiffer Pál, stb.
- 117 Ács Lajos (1922–1968) közgazdász, kommunista politikus. 1954–56 között a PB tagja, a KV titkára.
- 118 A miniszterelnök akkor Hegedüs András volt.
- 119 A *Szabad Ifjúság* a DISZ központi napilapja, a *Népszava* a Szakszervezetek Országos Tanácsának napilapja, az *Esti Budapest* pedig a budapesti pártbizottságé.
- 120 Losonczy Géza: „Az Operaház legyen a népé”. *Szabad Nép*, 1950. február 5.
- 121 Utalás arra, hogy Losonczy Géza 1951–54 között börtönben volt.
- 122 Tóth Aladár (1898–1968) zenekritikus, zenetudós, 1946–1956 között a Magyar Állami Operaház igazgatója.
- 123 1950-ben a Népművelési Minisztériumban — ahol Losonczy államtitkár volt — egy minden addiginál részletesebb, 3000-nél több címet tartalmazó jegyzéket készítettek a könyvtárak selejtezéséhez, amelyet azonban a könyvkereskedelemre is alkalmaztak. A „selejtlista” hamarosan kijutott Nyugatra, s az ügyből botrány keletkezett. (Vö. Lukácsy Sándor: „Boldogult funkciókoromban”. *Hírmondó*, 1985. 19. sz. Varga Sándor: *A magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem 1945–1957*. Bp. Gondolat, 1985. 237–251. old.)
- 124 Benjámín László: „József Attila fejfája” c. nem sokkal korábban írott versének utolsó sorai.
- 125 Vadász Ferenc (1916–) író, újságíró 1950–57-ben az Újságírószövetség főtítkára. 1956 után az *Esti Budapest*, majd a *Népszabadság* munkatársa, utóbbinak rovatvezetője.